

UDK 902.6(474.5)

Unikalus V a. pab. geriamasis ragas iš Plinkaigalio (Kėdainių raj.) kapinyno

Kazakevičius V.

1. Įvadas

Saviti lietuvių materialinės kultūros dirbiniai yra geriamieji ragai, apkalti žalvariniais ir sidabriniais apkaustais. Lietuvių gentys juos vartojo praktiniams ir galbūt apeiginiams tikslams m. e. I tūkstantmetyje — II tūkstantmečio pradžioje. Paprotys į kapus dėti metalu apkaltus geriamuosius ragus paplito nuo m. e. III amžiaus, pirmiausia Vakarų Lietuvoje, kapų su akmenų vainikais paplitimo srityje (Palanga, kapas Nr. 16)¹. To meto kapuose jie aptinkami dar labai retai. Dažniau ragai žalvariniais arba žalvariniais sidabro skardele dengtais apkalais, žalvarinėmis, žalvarinėmis emaliu papuoštomis ir sidabrinėmis juostomis — rankenomis randami IV a. pab.—VII a. kapuose jau visoje Lietuvoje. Nuo VIII a. pajūryje vis plačiau įsigali paprotys į kapą dėti ne vieną, bet 2 geriamuosius ragus. Tačiau tuo metu geriamųjų ragų apkalai labai supaprastėja, netenka puošybinių elementų, išlaiko tik praktinę paskirtį. Jie daromi labai siauri, gambia rago angos pakraštį iš išorės ir vidaus. Smailusis rago galas nepuošiamas. Kada geriamieji ragai nustoti dėti į kapus, duomenų nėra, nes, įsigalėjus Lietuvoje mirusiųjų deginimo papročiu, jie sudegdavo.

Iki šiol m. e. III—XII a. Lietuvos laidojimo paminkluose yra surasta daugiau kaip 300 geriamųjų ragų su metaliniais apkalais liekanų. Iš jų apie 30 priklauso IV a. pabaigai — VII a.

1977—1979 m. tyrinėjant Plinkaigalio (Kėdainių raj., Krakių apyl.) V—VI a. kapinyną, ištirtas 868 m² plotas, atidengti 136 griautiniai, 2 degintiniai žmonių palaidojimai ir 1 žirgo kapas. Iš jų vyrai buvo palaidoti 35 kapuose, 7 vyrų kapuose rasti geriamieji ragai (kapai 2, 50, 54, 59, 61, 64, 80)². Kape Nr. 61 aptikti unikalūs Lietuvos archeologinėje medžiagoje geriamojo rago apkalai.

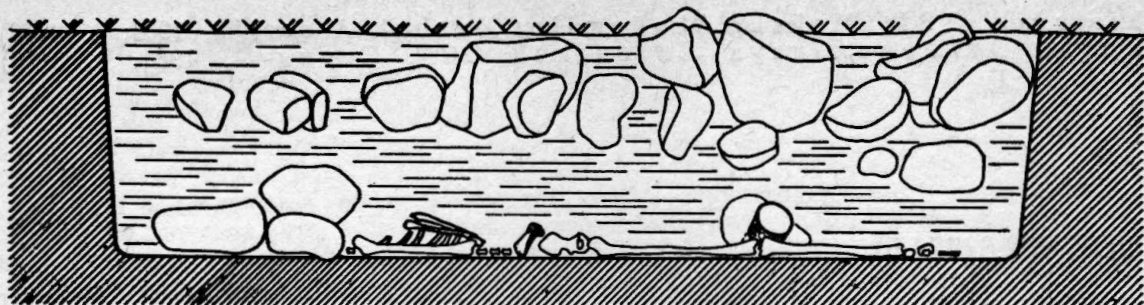
Straipsnio tikslas — paskelbti šį unikalų radinį, nustatyti jo reikšmę m. e. I tūkstantmečio vidurio Lietuvos — Skandinavijos genčių kultūriniais bei prekybiniais ryšiams.

2. Kapo Nr. 61 laidosena ir įkapės

Šis kapas yra įdomus ne tik įkapėmis, bet ir laidosena. Kapo vietoje, žemės paviršiuje, buvo matyti keletas vidutinio dydžio akmenų viršūnės (1 pav.), 15 cm gylyje buvo atidengtas 235 cm ilgio ir 55 cm pločio akmenų

¹ Tautavičius A. Palangos kapinynas.— Kn.: Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I—VII a. kapinynai. V., 1968, p. 133—134.

² 1977 m. žvalgomąjį kapinyno tyrimą atliko Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologinė ekspedicija. Ataskaita yra Lietuvos TSR MA Istorijos instituto Archeologijos sektoriuje (toliau — IIAS), b. 496. Nuo 1978 m. kapinyną tiria Lietuvos TSR MA Istorijos institutas (IIAS, b. 613). Radiniai yra Lietuvos TSR istorijos-etnografijos muziejuje Vilniuje.

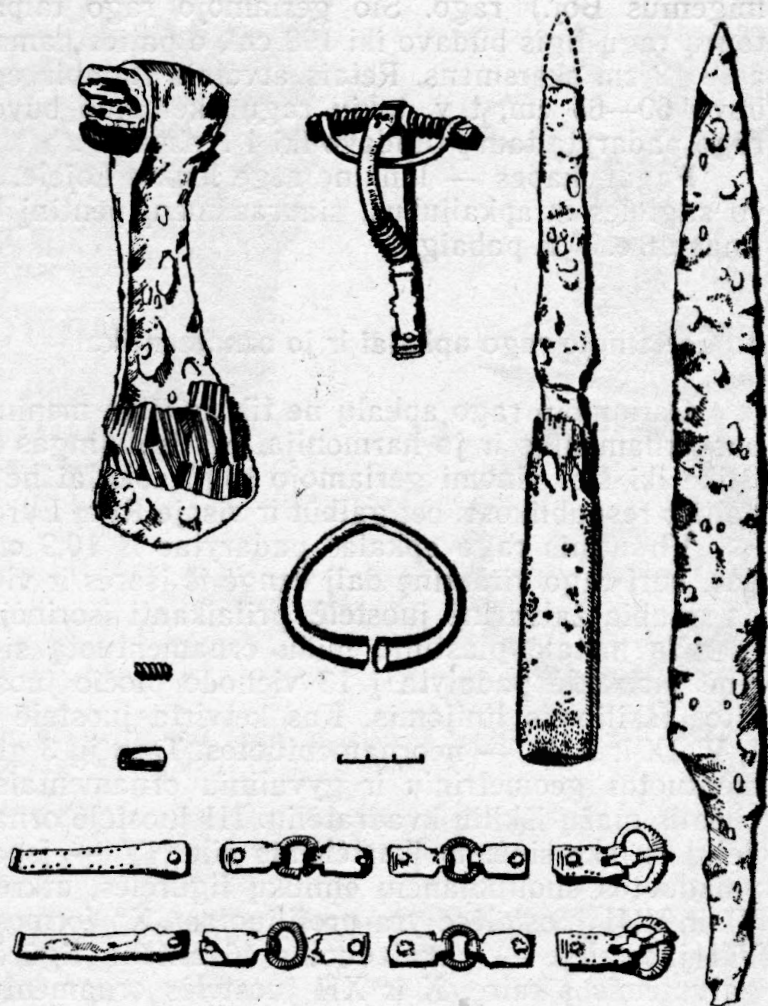
1 pav. Plinkaigalio kapinyno V a. kapo Nr. 61 skersinio pjūvio planas

grindinys, susidedantis iš $16 \times 5 \times 15$ — $32 \times 35 \times 25$ cm dydžio 17 akmenų. Greičiausiai akmenys buvo padėti ant kapo arba įmesti į kapo duobę atliekant nežinomas mums laidotuvių apeigas. 58 cm gylyje buvo atidengti

2 pav. Kapo Nr. 61 planas

25—30 metų amžiaus vyro griaučiai³. Mirusysis palaidotas karste, galva ŠR 30° kryptimi, aukštielninkas. Dešinioji ranka sulenкта smailiu kampu ir padėta ant krūtinės, kairioji — sulenкта buku kampu ir padėta ant juosmens. Abipus griaučių galvūgalyje — 3 akmenys. Dešiniojoje kaukolės pusėje buvo 2 — 25×18×15 ir 32×17×24 cm akmenys, kairėje — 27×14×18 cm akmuo. Kvirtas — 28×25×10 cm akmuo buvo ant kaukolės. Ties kairiosios kojos kelio sąnariu buvo padėtas penktasis — 23×17×19 cm akmuo (2 pav.).

3 pav. Plinkaigalio kapo Nr. 61 įkapės

Mirusysis buvo palaidotas kartu su gausiomis įkapėmis (3—5 paveikslai). Ant kairiosios rankos dilbio kaulų yra 2 vienas ant kito padėti peiliai. Viršutinis peilis su kauline rankena yra 28, apatinis — 38 cm ilgio. Ant kairiosios rankos buvo uždėta žalvarinė storagalė apyrankė. Juosmens srityje mirusiojo drabužis buvo susegtas sidabrine lankine ilgakoje lenkta kojele sege. Ant dešiniojo dubens kaulo rastas geležinis siauraašmenis pentinis kirvis su medinio koto liekanomis. Koto pėdsakas pastebėtas išilgai dešinėsios kojos šlaunikaulio. Ant abiejų kojų blauzdi-kaulių rastos žalvarinės sagtelės su apkaliukais, skirstikliais ir dirželių galų apkaliukais. Kaip ir k. Nr. 2 sagtelės, jos buvo vartotos apavui su-

³ Osteologinę kapo medžiagą ištyrė Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto Medicinos fakulteto doc. G. Česnys.

segti⁴. Ant dešiniojo šlaunikaulio rastas žirgo dantis su nedideliu žandikaulio fragmentu.

Didžiausia ir reikšmingiausia įkapė buvo geriamasis ragas (pats ragas sunykęs, išlikę tik jo apkalai). Rago angos apkalas gulėjo mirusiajam ant dešiniojo blaudzikaulio, tuo tarpu rago smaigalio apkalas — ant kairiojo dubens kaulo apatinės dalies ir šlaunikaulio (2 pav.). Vadinasi geriamasis ragas turėjo būti apie 40—45 cm ilgio, rago apkalo angos skersmuo — 11,3 cm. Greičiausiai jis buvo padarytas iš tauro (*Bos primigenius* Boj.) rago. Šio geriamojo rago talpa apie 1,6 l. Suaugusių taurų ragų ilgis būdavo iki 198 cm, o paties pamato apimtis — 38 cm, t. y. apie 12 cm skersmens. Retais atvejais stambių egzempliorių ragų apimtis buvo 60—65 cm, t. y. tokių ragų skersmuo buvo apie 21 cm. Į iš tokio rago padarytą taurę tilpdavo iki 4 l skysčio⁵.

Pagal įkapes — lankinę segę lenkta kojele, storagalę apyrankę, apavo sagteles ir apkaliukus, siauraašmenį pentinį kirvį — k. Nr. 61 datuotinas m. e. V a. pabaiga.

3. Geriamojo rago apkalai ir jo ornamentika

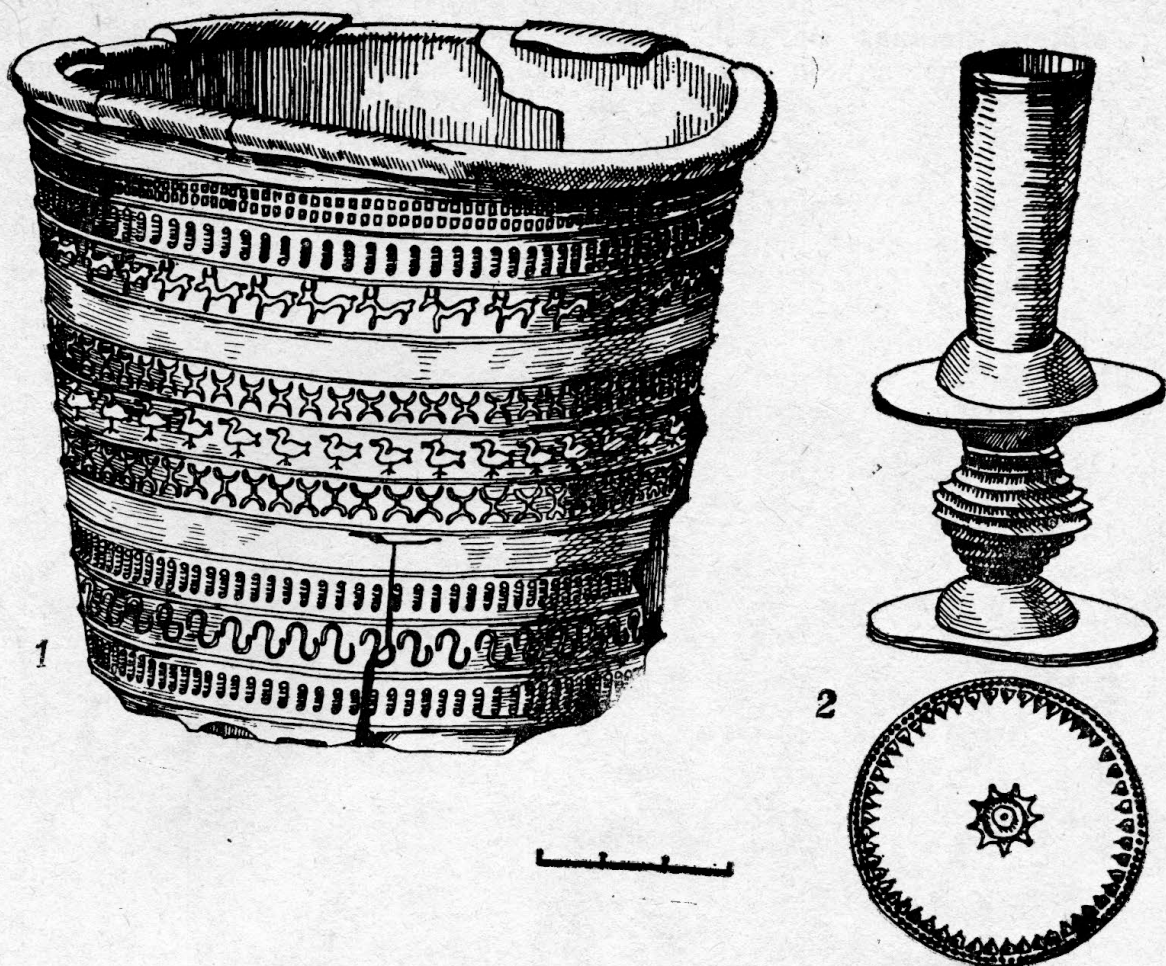
Geriamojo rago apkalų ne tik aukštas meninis atlikimo lygis, nuostabus ornamentas ir jo harmonija, bet įspūdingas ir jų dydis. Tai didžiausi išlikę iki šiol žinomi geriamojo rago apkalai ne tik Lietuvoje, kitose Baltijos respublikose, bet galbūt ir visoje Rytų Europoje.

Viršutinis rago apkalas padarytas iš 10,9 cm pločio žalvarinės skardos, kuri rago viršutinę dalį dengė iš išorės ir vidaus. Angos viršuje skardą gaubia žalvarinė juostelė, prilaikanti išorinėje šoninės skardos pusėje esančią metalo plastiniu būdu ornamentuotą sidabrinę plokštelę. Sidabrinė plokštelė padalyta į 13 vienodo pločio juostelių, atskirtų viena nuo kitos iškilėmis linijomis. Kas ketvirta juostelė pradedant viršutine, t. y. I, V, IX ir XIII, — neornamentuotos. Tarp jų 3 grupės po 3 juosteles ornamentuotos geometriniais ir gyvuliniais ornamentais. II juostelė papuošta 2 eilėmis mažų iškilų kvadratėlių. III juostelė ornamentuota vertikalių stulpelių su skersinėmis įkartėlėmis eile. IV — įspaustos 37 realistiškai pavaizduotos šuoliuojančių elniukų figūrėlės, atkreiptos galvutėmis į kairę. VI ir VIII juostelėse yra profiliuotas „X“ formos ornamentas. Tarp jų — VII juostelėje — pavaizduotos 46 antelių figūrėlės, taip pat atgręžtos galvutėmis į kairę. X ir XII juostelės ornamentuotos III juostelei analogišku ornamentu — stulpeliais su įkartėlėmis. Tarp jų XI įspaustas atvirkščios „S“ raidės ornamentas (4 pav.). Sidabrinė plokštelė sujungta rago apkalo šone. Sujungimo vieta papuošta 2 vertikaliomis juostelėmis, kuriose yra po 2 eiles mažų iškilų kvadratėlių (5 pav.)

Prie rago smaigalio kniede buvo pritvirtintas žalvarinis profiliuotos taurelės formos apkalas. Jo ilgis — 9,6 cm. Apkalas užsibaigia 4,62 ir 4,80 cm skersmens 2 apskritomis plokštelėmis. Žemutinės plokštelės dugno pakraštys ornamentuotas įmuštų taškučių eile ir netaisyklingos formos trikampių eile. Plokštelės viduryje yra keli koncentriniai apskritimai su aplinkui juos einančiais netaisyklingais trikampiškais (4 pav.).

⁴ Jovaiša E. Plinkaigalio (Kėdainių raj.) kapinyno tyrinėjimai 1977 metais.— Kn.: Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje [toliau — ATL] 1976—1977 metais. V., 1978, p. 170—173, pav. 2:9.

⁵ Ivanauskas T. Pasaulio žvėrys. V., 1973, p. 278; Соколов М. М. Копытные звери. М.—Л., 1959, с. 604.

4 pav. Plinkaigalio kapo Nr. 61 geriamojo rago apkalai: 1 — rago angos sidabrine plokštele dengtas apkalas, 2 — rago smaigalio žalvarinis apkalas

4. Kapo Nr. 61 rago apkalų analogijos

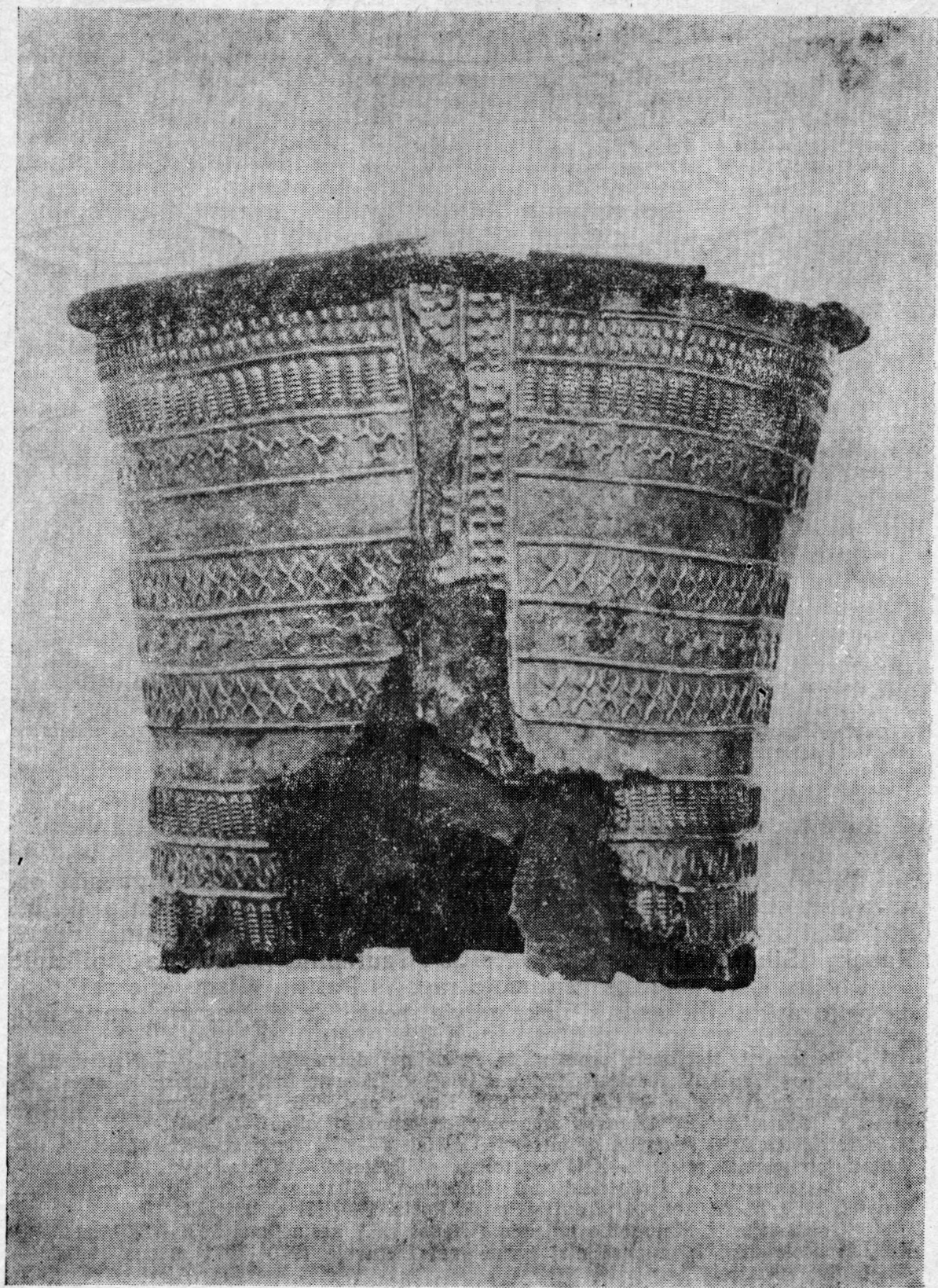
V—VII a. geriamųjų ragų apkalų, dengtų sidabrinėmis gausiai ornamentuotomis plokštelėmis, Lietuvoje rasta tik keli. Tai seniai paskelbti ir plačiai žinomi geriamųjų ragų apkalai iš Pašuvio (Kėdainių raj.)⁶, Rubokų (Šilutės raj.), moters k. Nr. 397, Taurapilio (Utenos raj.) pilkapiu V⁸. Plačiau nėra žinomos geriamojo rago iš Pašilių (Panevėžio raj.)⁹ sidabrinio apkalo liekanos. Plinkaigalyje, be k. Nr. 61 rastųjų, geriamųjų

⁶ Puzinas J. Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys [toliau — Naujausių...]. K., 1938, pav. 71; Kulikauskienė R., Rimantienė R. Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai [toliau — LLM]. V., 1958. Kn. 1, pav. 356; Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai [toliau — LAB]. V., 1961, pav. 257; Tautavičius A. Prekybiniai-kultūriniai ryšiai V—VIII amžiais.—Kn.: Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I—XIII a. [toliau — Ryšiai V—VIII a.]. V., 1972, pav. 14.

⁷ Bezenberger A. Gräberfeld bei Rubocken.—Sitzungsber. der Altertumsgesellsch. Prussia, 1909, H. 22, Abb. 141; Tautavičius A. Ryšiai V—VIII a., pav. 13.

⁸ Tautavičius A. Taurapilio pilkapių (Utenos raj.) kasinėjimai 1970—1971 metais.—Kn.: Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970—1971 metais [toliau — AETL]. V., 1972, p. 47.

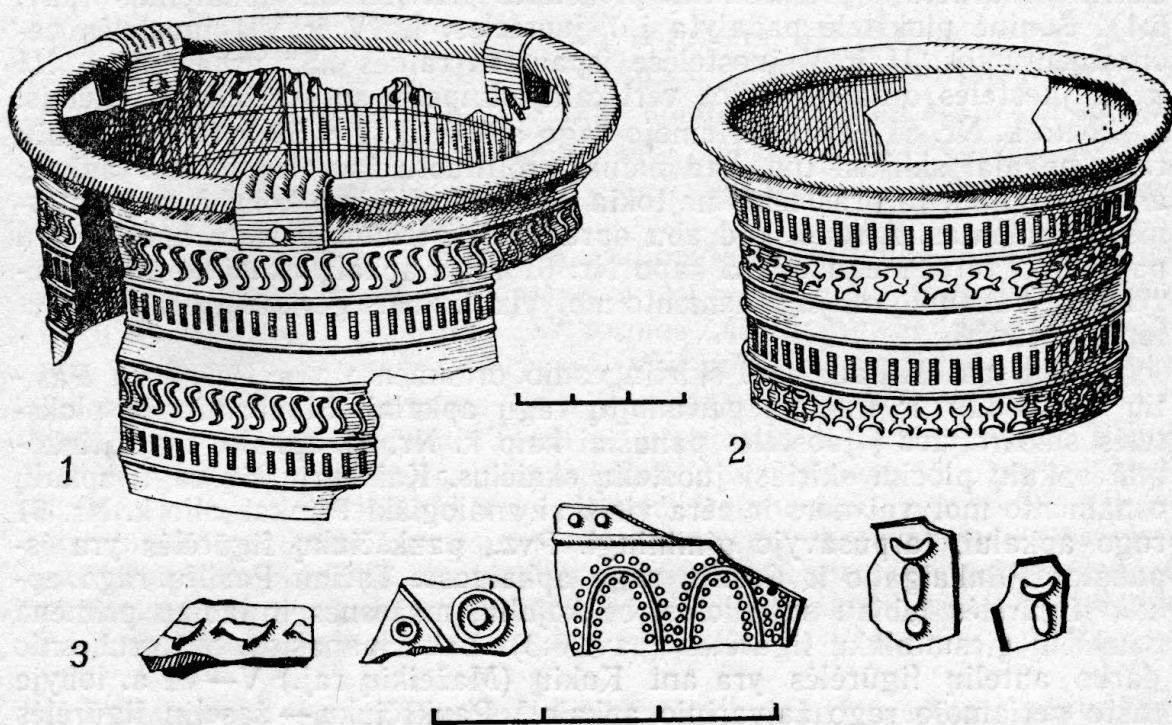
⁹ Markelevičius J. Pašilių (Panevėžio raj.) pilkapių ir kapinyno bandomieji kasinėjimai 1975 metais.—ATL 1974 ir 1975 metais. V., 1977, p. 105. Radinys saugomas Istorijos-etnografijos muziejuje Vilniuje.

5 pav. Geriamojo rago angos apkalo sidabrinės plokštelės sujungimo vieta

ragų liekanų su sidabrinėmis plokštelėmis dengtais apkalais aptikta ir kapuose Nr. 2, 59, 80. Kapo Nr. 2 apkalas buvo neornamentuotas, kapų Nr. 59 ir 80 apkalų ornamentas bus aptartas žemiau.

Apkalai ornamentuoti sudėtingu gyvuliniu ir geometriniu ornamentu, kuris retai naudotas Lietuvos archeologiniams dirbiniams papuošti. Vieni tyrinėtojai Pašušvio ir Rubokų geriamųjų ragų apkalus kildina iš Skandinavijos¹⁰, kiti juos laiko vietiniais¹¹, tretieji — dėl mažo palyginamosios medžiagos kiekio šių apkalų kilmės klausimo sprendimą atideda¹². Taurapilyje rastus apkalus su geometriniu ornamentu laiko atvežtais iš Vidurinės Padunijos¹³. Skiriasi nuomonės ir dėl jų datavimo. Atsitiktinai rastus Pašušvio geriamojo rago apkalus R. Kulikauskienė ir R. Rimantienė datuoja VII—VIII a.¹⁴, J. Puzinas — V—VI a.¹⁵ Rubokų geriamojo rago apkalas aptiktas VI—VII a. kape.

6 pav. Sidabrinų geriamųjų ragų apkalai su analogiškais ir panašiais ornamentu motyvais: 1 — Plinkaigalis, kapas Nr. 80, 2 — Plinkaigalis, kapas Nr. 59, 3 — Pašiliai (Panevėžio raj.).

Identiškų analogijų geriamojo rago apkalams iš Plinkaigalio Nr. 61 nėra ne tik Lietuvoje, bet ir kaimyniniuose kraštuose. Todėl ieškant jiems atitikmenų kituose dirbiniuose, šio apkalo ornamentu visumą tenka dalyti į atskiras ornamentu dalis — motyvus. Atlikimo stilius ir ornamentu motyvai panašūs į jau minėtųjų Plinkaigalio kapinyno kapuose Nr. 59 ir 80 rastų geriamųjų ragų apkalų stilių ir ornamentu (pav. 6:1,2). Pirmasis — k. Nr. 59 — yra taip pat padalytas į vienodo pločio juosteles, atskirtas viena nuo kitos iškilėmis linijomis. I ir IV juostelės neornamentuotos.

¹⁰ Tautavičius A. Ryšiai V—VIII a., p. 138; Bezenberger A. Min. veik., p. 185—190.

¹¹ Dr. R. Kulikauskienės žodinė informacija.

¹² Puzinas J. Naujausių..., p. 98.

¹³ Tautavičius A. Ryšiai V—VIII a., p. 140.

¹⁴ LLM, t. 1, p. 332.

¹⁵ Puzinas J. Naujausių..., p. 270.

Tarp dviejų grupių po 2 juosteles ornamentas panašus į k. Nr. 61 rago apkalo ornamentą. II ir V juostelės yra papuoštos vertikalių stulpelių eilėmis, tačiau ne taip kaip aptariamojo rago apkalo ornamento, stulpeliai nelygūs, padaryti ne štapu, bet matyt ranka, įkartėlės neryškios ir taip pat nelygios. VI juostelėje yra analogiškas „X“ ornamentas. Skiriasi ir atitikmenų neturi III juostelė. Joje įspaustos tarsi labai stilizuotos paukščių figūrėlės. Nevienodi ir apkalų dydžiai. K. Nr. 59 geriamojo rago apkalas padarytas iš storos, 0,4 cm, žalvarinės skardos. Sidabrinė plokštelė yra 4,49 cm pločio, angos skersmuo — 6,90 cm (pav. 6:2). Rago smailgalys nebuvo papuoštas. K. Nr. 80 geriamojo rago apkalas yra 5,65 cm pločio su apie 8,0 cm skersmens anga. Kaip ir k. Nr. 59, apkalo ant smailgalio nebuvo. Rago angos apkalas padarytas iš sidabrinės plokštelės, kuri buvo pritvirtinta tiesiai prie rago. Angos kraštas apgaubtas siaura sidabrine skardele ir prie šoninės plokštelės pritvirtintas apkalėliais (pav. 6:1). Šoninė plokštelė padalyta į 7 juosteles. I, IV ir VII juostelės neornamentuotos. II ir V juostelėse įspaustas raidės „S“ ornamentas. III ir VI juostelės ornamentuotos vertikalių stulpelių su įkartėlėmis eilėmis.

Nuo k. Nr. 61 rastų geriamojo rago apkalų k. Nr. 59 ir 80 geriamųjų ragų apkalai skiriasi tuo, kad neturi profiliuotų taurelės formos apkalų ant smailgių, jų prastesnė, ne tokia kruopšti atlikimo kokybė, paprastesnis ornamentas. Atrodo, kad abu aprašytieji geriamųjų ragų apkalai yra pagaminti tarsi mėgdžiojant kapo Nr. 61 rago apkalų atlikimo būdą, kūrybiškai panaudojant jo ornamento motyvus kitiems geriamųjų ragų apkalams papuošti.

Tokio pat stiliaus, bet skirtingesnio ornamento yra Pašušvio, Pašilių (pav. 6:3) ir Rubokų geriamųjų ragų apkalai. Sidabrinės jų plokštelės suskirstytos į juosteles panašiai kaip k. Nr. 61 apkalo, tik atitinkamai apkalų pločiui skiriasi juostelių skaičius. Kai kurie šių ragų apkalų ornamento motyvai nors ir nėra visiškai analogiški Plinkaigalio k. Nr. 61 rago apkalui, tarpusavyje giminingi. Pvz., paukščių figūrėlės yra įspaustos Plinkaigalio ir Pašilių ragų apkaluose. Tačiau Pašilių rago apkalo figūrėlės labiau stilizuotos, be kojelių, mažesnės ir labiau primena paukščių giesmininkų figūrėles (pav. 6:3). Labai panašios, bet grubesnio darbo antelių figūrėlės yra ant Kukių (Mažeikių raj.) V—VI a. lobyje rasto geriamojo rago žalvarinio apkalo¹⁶. Paukščių — žąselių figūrėlės pavaizduotos ir Jauneikių (Joniškio raj.) kapinyno k. Nr. 464 rastame pakabutyje¹⁷. Analogiškas Plinkaigalio rago apkalui vertikalių stulpelių su įkartėlėmis ornamento motyvais įspaustas ant sidabrinės plokštelės, rastos Varnikamo vietovėje (buv. Rytų Prūsija), V a. k. Nr. 1¹⁸. Atvirkščios „S“ raidės ornamentu papuošta dėžutė iš Babientos (buv. Rytų Prūsija)¹⁹. A. Becenbergeris, aptardamas Rubokų geriamojo rago apkalą, pateikė analogiško ornamento pavyzdžių, esančių ant skandinaviskų dirbinių²⁰. Tokių pavyzdžių duoda ir O. Almgrenas su B. Nermanu, aptardami senąjį geležies amžių Gotlande²¹.

¹⁶ Vaškevičiūtė I. Gyvuliniai motyvai VI—VII a. žiemgalių papuošalų ornamentuotose. — Kn.: Jaunųjų istorikų darbai. V., 1978. T. 2, pav. 4.

¹⁷ Vaškevičiūtė I. Min. veik., p. 29, pav. 3.

¹⁸ Tischler O. Ostpreussische Altertümer. Königsberg, 1902, Taf. XIII:4.

¹⁹ Peiser F. Die Trinkhornrändel des Prussia Museums.— Festschrift Adalbert Bezzenberger zum 14. April 1921. Göttingen, 1921, Abb. 1.

²⁰ Bezzenberger A. Min. veik., p. 85—90, pav. 148, 149.

²¹ Almgren O., Nerman B. Die Ältere Eisenzeit Gotlands. Stockholm, 1923. H. 2, lent.: 31:455, 456.

Ant geriamųjų ragų smaigalių dažnai pritvirtinami profiliuotos taurelės formos apkalai. Jie panašūs, užsibaigia 1—3 apskritomis plokštelėmis, tarp kurių kartais yra dvigubo nupjauto kūgio formos rantyti ar lygūs praplatėjimai. Visi jie žalvariniai, nerasta nė vieno sidabrinio. Ant Pašušvio apkalo žemutinės plokštelės dugno buvo pritvirtinta sidabrinė plokštelė su pakraščiu einančia įspaustų akyčių eile. Iš plokštelės centro 5 lenkti spinduliai remiasi į pakraščio akyčių eilę ir primena svastiką²². Kiek kitoks yra ornamentas ant Plinkaigalio k. Nr. 61 rasto geriamojo rago smaigalio apkalų (5 pav.). Šių geriamųjų ragų smaigalių apkalai yra panašiausi savo forma ir atlikimo stiliumi. Ant Pašilių ir Rubokų geriamųjų ragų smaigalių apkalų nebuvo. Taurapilio rago smaigalio apkalas — nupjauto kūgio formos vamzdelis kiaurais galais.

Taurelės formos apkalai ant geriamųjų ragų smaigalių dažnai randami Lietuvoje VI—VII a. kapuose, aptinkami III—IV a., prūsų genčių kapuose²³. Jie panašūs į minėtuosius apkalus, tik paprastesni ir paprastai neornamentuoti. Taurelės formos rago smaigalio apkalų rasta Gibaičiuose (Šiaulių raj.)²⁴, Linkaičiuose (Joniškio raj.)²⁵, Maudžioruose (Kelmės raj.)²⁶, Riklikuose (Anykščių raj.)²⁷, Krikštonyse (Lazdijų raj.)²⁸, Vilkiautinyje (Varėnos raj.)²⁹ ir kitur.

M. e. I tūkstantm. I pusėje Skandinavijoje atsiranda ir plinta naujas ornamentas V:I periode, t. y. apie m. e. 250—350 metus (pagal O. Almgreną ir B. Nermaną), pasirodo „S“ formos „šauktukų“ ar „lašų“, apskritimų, paukštelių ornamento motyvai³⁰. Visi minėtieji geriamųjų ragų apkalai ornamentuoti išvardytais arba panašiais ornamento motyvais, kurie baltų gentims netradiciniai. Todėl be atgabentų iš Skandinavijos Pašušvio ir Rubokų geriamųjų, importiniais tektų laikyti ir Pašilių V a. k. Nr. 1 rastus geriamojo rago apkalų fragmentus (pav. 6:3). Kituose dirbiniuose pasikartojantys panašaus ornamento motyvai rodo šios ornamentikos įtaką vietinių amatininkų dirbiniams. Taurapilio pilkapyne rasto geriamojo rago apkalo ornamentas yra visiškai skirtingas ir atgabentas į Lietuvą iš buvusių Romos imperijos provincijų Viduriniajame Padunijoje³¹.

Geriamojo rago iš Plinkaigalio k. Nr. 61 gamybos vietą nustatyti yra sunku, nes jo ornamentas yra savitas, tarp kitų geriamųjų ragų apkalų neturintis ornamento analogijų. Ornamento motyvais k. Nr. 61 rasti geriamojo rago apkalai yra artimi Skandinavijos dirbinių ornamentikai, ar-

²² Puzinas J. Naujausių..., pav. 71

²³ Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens. Königsberg, 1929, pav. 200.

²⁴ Tarvydas B. Šiaulių Kraštotyros dr. jos archeologiniai tyrinėjimai 1932 metais.— Šiaulių metraštis, 1933, Nr. 4, p. 14, pav. 10, 11.

²⁵ Tarvydas B. Min. veik., p. 4, pav. 2.

²⁶ Tyrinėjimų medžiaga neskelbta, yra Telšių kraštotyros muziejuje. Geriamasis ragas paskelbtas leidinyje: LLM. V., 1966. T. 2, pav. 8, 9.

²⁷ Tautavičius A. Riklikų pilkapių kasinėjimai 1969 metais.— Kn.: AETL 1968 ir 1969 m. V., 1970, p. 59.

²⁸ Kulikauskas P. Naujas archeologinis paminklas Užnemunėje (V—VII amžių jotvingių senkapis Krikštonyse (Lazdijų raj.)— LTSR MA darbai. A ser. [toliau — MADA], 1959, t. 1(6), pav. 4:2.

²⁹ Krukowski S. Smentarz ciałopalny bez popielnic w Wysokiem (pow. Sejneński).— Światowit, 1913, t. 11, tab.: 1:7; Kulikauskas P. Vilkiautinio pilkapyne ir jo tyrinėjimai.— LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija, 1977, t. 17, sąs. 2, pav. 12:7.

³⁰ Almgren O., Nerman B. Min. veik., p. 82.

³¹ Tautavičius A. Ryšiai V—VIII a., p. 140.

ba rodo pastarosios įtaką apkalo papuošimui. Gamybos stilius taip pat giminingas importinių geriamųjų ragų apkalų stiliui. Rago smaigalio apkalo žemutinės plokštelės ornamentas yra artimesnis baltiškajam ornamentui. Plinkaigalio kapinyne rasta ir daugiau skandinaviškų daiktų, kurie rodo buvus Centrinės Lietuvos — Skandinavijos genčių bendravimą m. e. I tūkstantm. viduryje. Tai sidabrinė paaukuota lankinė segė gyvuline kojele, žalvarinis ornamentuotas verpstukas — ratelis su stipinėliais. Matyt, žlugus Romos imperijai ir nutrūkus šimtmečiais egzistavusiai prekybai su ja bei provincijomis, pradėta glaudžiai bendradarbiauti su Šiaurės Europos gentimis.

Plinkaigalio kapinyno k. Nr. 61 geriamojo rago apkalų suradimas kartu su kitais gerai datuotais dirbiniais yra svarbus dar ir tuo, kad leidžia tiksliau datuoti atsitiktinai rastus Pašušvio geriamojo rago apkalus. Gamybos stiliaus vienodumas, bet didesnė gyvulinio ornamento stilizacija rodo, kad jis yra nedaug vėlyvesnis už Plinkaigalio apkalus. Todėl Pašušvio geriamojo rago apkalus tektų datuoti ne VII—VIII a., bet greičiau VI—VII a. pradžia. VIII a. kapuose randami geriamųjų ragų apkalai žalvariniai, siauri, dengė tik rago angos briauną. Tokių geriamųjų ragų apkalų rasta Jurgaičių (Šilutės raj.)³², Jauneikių (Joniškio raj.)³³, Kašučių (Kretingos raj.)³⁴, Vilkų Kampo „Kapų kalno“ (Šilutės raj.)³⁵ ir kitų kapinyių VIII a. kapuose.

Prie Plinkaigalio k. Nr. 61 geriamojo rago nepastebėta jokios pakabinamosios juostos — rankenos. Matyt, jis nebuvo nešiojamas prisegtas prie diržo, kaip kiti geriamieji ragai. Rago dydis ir galbūt apkalų ornamento savitumas irgi tvirtintų, kad jis buvo skirtas ne tik gerti, bet galbūt ir apeigoms atlikti.

5. Išvados

1. Plinkaigalio (Kėdainių raj.) kapinyno V a. pabaigos kape Nr. 61 1978 m. rasti sidabrine plokštele dengti geriamojo rago apkalai, ornamentuoti gyvuliniu ir geometriniu ornamentu, nebūdingu baltų genčių papuošalams. Ornamento motyvai yra skandinaviškos kilmės.

2. Geriamojo rago apkalų su skandinaviškos kilmės ornamento motyvais ir skandinaviškų papuošalų suradimas Plinkaigalio kapinyne liudija Lietuvos gyventojų kultūrinius-prekybinius ryšius su Šiaurės Europa m. e. I tūkstantmečio viduryje.

3. Gyvulinio ornamento plitimas Lietuvos dirbiniais puošti rodo importinių dirbinių ornamento įtaką vietinių meistrų gaminiams.

4. Geriamojo rago iš Plinkaigalio kapinyno konstrukcijos ypatumai (nebuvo rankenos), jo dydis ir galbūt ornamento savitumas rodo, kad jis greičiausiai buvo skirtas apeigoms atlikti.

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos
Istorijos institutas

Gauta
1980.III.14

³² Nakaitė L. Jurgaičių kapinyno VII—VIII a. kapai.— MADA, 1972, t. 4(41), p. 118.

³³ Tautavičienė B., Tautavičius A. Jauneikių (Joniškio raj.) kapinyno tyrinėjimai 1975 metais.— Kn.: ATL 1974 ir 1975 metais, p. 139.

³⁴ Tyrinėjimų medžiaga plačiau neskelbta, jų ataskaita yra IIAS (b. 324). Radiniai yra Kretingos kraštotyros muziejuje.

³⁵ Nakaitė L. Šilutės raj. Vilkų Kampo „Kapų kalno“ tyrinėjimai.— MADA, 1970, t. 3(34), p. 49.

**Уникальный ритон конца V в. из Плинкайгальского могильника
(Кедайнский р-н)**

Казакявичюс В. К.

Резюме

Питьевые сосуды ритоны являются своеобразными изделиями материальной культуры балтских племен. Литовские племена применяли их в практической и обрядовой целях в I и в начале II тысячелетия н. э.

В 1977—1979 гг. в исследуемом грунтовом могильнике V—VI вв. в дер. Плинкайгалис (Кедайнского р-на) в 7 мужских погребениях обнаружены остатки ритонов с бронзовыми и серебряными оправками. В богатом мужском погребении № 61 обнаружены остатки уникального ритона с бронзовой и серебряной оправками. Исследуемый ритон, являющийся по размерам одним из величайших среди обнаруженных когда-либо как на территории балтских племен, так и на всей территории Восточной Европы, представляет большой интерес. Длина ритона, судя по обстоятельству находки, была около 40—45 см (рис. 2), диаметр отверстия верхней оправки — 11,3 см. Ритон изготовлен из рога тура (*Bos primigenius* Voj.).

Оправка ритона художественно украшена прекрасным орнаментом, отличающимся гармоничностью. Верхняя оправка изготовлена из бронзы и облицована тонкой, богато орнаментированной серебряной пластинкой (рисунки 4, 5). К острию питьевого рога гвоздем была прикреплена бронзовая оковка в виде профилированного кубка с 2 круглыми пластинками. Длина оковы — 9,6, диаметр пластинок — 4,6 и 4,8 см. Дно нижней пластинки тоже орнаментировано (рис. 4).

Установить место изготовления ритона трудно, так как орнамент его оков своеобразный, не характерный для литовских и других балтских племен. Аналогичные или похожие мотивы орнамента, установленные и на оковках ритонов, обнаруженных в погр. № 59, 80 того же могильника Плинкайгалис, в Пашиляй (Панявежский р-н) (рис. 6:3) и на других находках, обнаруженных на территории бывшей Восточной Пруссии и в Скандинавии. Величина ритона и отсутствие в нем рукоятки для прикрепления к ремню, вероятно, свидетельствуют о применении его при обрядах.

Институт истории
Академии наук Литовской ССР

Поступило
14.III.1980

Kazakevičius V.

**Unique drinking horn of the end of the 5th cent.
A. D. from the burial of Plinkaigalis (Kėdainiai District)**